

engageret, og der er unægteligt et vist levende og formløst »demokrati« i disse brogede jakkesæt fra 1953, hvis hoveder alle har karakteristisk holdning og udtryk.

Svend Thorsen afrunder sin skildring med nogle historiske optrin fra fællessalen: moder i 1918, oktober 1920 (»Velkommen hjem« til sønderjyderne), 9. april 1940 og 9. maj 1945. Hans billedtekster til de 147 gengivelser af fotografier, malerier og tegninger supplerer fremstillingen, men indeholder naturligvis også gentagelser. En »nogle til grundlovmalerierne« afslutter det fornemt udstyrede værk.

F. Skrubbeltrang

Johannes Jensen: Nordfriesland in den geistigen und politischen Strömungen des 19. Jahrhunderts (1797-1864): Neumünster. 1961. 300 sider (= Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins Band 44).

Et vidnesbyrd om den voksende interesse for frisisk sprog og nationalitet afgav den sidste år (juni 1961) i Nibøl afholdte 8. friserkongres. I denne deltog vestfrisere, østfrisere og nordfrisere — af de sidste både dansk- og tysk-slesvig-holstensk-orienterede. Som »et bidrag« til denne kongres (»erschien zum Friesenkongress«) udsendte det slesvig-holstenske historiske selskab ovennævnte værk, nærmest skrevet ud fra en tysk-slesvig-holstensk indstilling.

Som almindelig kendt svarer det geografiske begreb Nordfrisland (Ejdersted, Nordstrand, Pelvorm, Før, Amrum, Sild, halligerne og dele af Tønder og Husum-Bredsted amter) ikke til det område, hvor frisisk nu tales. Plattysk har for længst erobret store områder fra frisisk (Ejdersted, Nordstrand, Pelvorm, dele af fastlandsområdet). Johannes Jensens undersøgelse, for hvilken han erhvervede doktorgraden, omfatter imidlertid hele det geografiske begreb. Den begynder med agendestriden 1797 og slutter med Preussen-Østrigs erobring af Sønderjylland 1864. Titlen lover noget mere, end den holder, thi det er væsentlig de politiske strømninger, ikke de åndelige (kirkelige), som forf. behandler. Hans betydningsfulde hovedtese går ud på, at hvad der var af spirer til en selvstændig frisisk bevægelse blev opslugt af den tysk-slesvig-holstenske.

Dr. J. J.s arbejde hviler på omfattende og omhyggelige studier og bringer meget nyt. Det er velskrevet, og det fængsler ved dets skildringer af en række interessante personer: Uwe Jens Lornsen fra Sild, Knut Jungbohn Clement fra Amrum, Harro Haring fra Hatsted ved Husum, Theodor Storm fra Husum for at nævne

nogle af de mest kendte. Mindre kendt er pastor L. F. Mechlenburg på Amrum og hans arbejde for frisisk sprog. Han og hans menighed var stærkt kongeligsindet og mod insurgenterne. Både Amrum og Vesterlandfør hørte også til enklaverne. J. J. har benyttet Mechlenburgs papirer i Det kgl. Bibliotek.

Bogen skæmmes desværre ved brugen af den fra oprørstiden kendte, usandfærdige og hyklerske terminologi. Så længe tysk og slesvig-holstensk historieskrivning ikke beslutter sig for et opgør med denne, sejler den efter min opfattelse med lig i lasten. Hvordan kan den gøre krav på videnskabelighed, når den opererer med helt usandfærdige udsagn? Et par eksempler. S. 82 taler forf. om »det slesvig-holstenske folk«, s. 133 om hertugen af »Slesvig-Holsten«, s. 229 om den »slesvig-holstenske« vestkyst. Det er revolutionens ønskebegreber, men de har jo aldrig eksisteret i virkeligheden. Når han taler om »den aggressive ejderdanske nationalisme« (s. 146) eller om den »nationale Bedrohung Schleswigs« (s. 128), minder det én for meget om fabeln om »ulven og lammet«. Helt urigtig er hans påstand om, at bestyrelseskommissionen 1849-50 regerede »im dänischen Sinne«, og at herved opstod »die Notwendigkeit der nationalen Selbstbehauptung gegen den zusammen mit der Staatsgewalt vorgehenden dänischen Nationalismus« (s. 179f.). Jeg kan nu herom henvise til 2. bd. (1961) af min bog »Sonderjylland under Treårskrigen«. J. J. kender ikke 1. bd., der udkom 1959, skønt han citerer værker fra 1960, ja endog et fra 1961, der er udkommet senere end hans eget (Eberhard Schwalm: Volksbewaffnung in Schleswig-Holstein 1848-1850).

Ved den i øvrigt korte omtale af den slesvig-holstenske revolution marts 1848 »forglemmer« J. J. ganske Rendsborgmødet 18. marts for herved at lade systemskiftet i København give impulsen til oprøret. Han skriver (s. 134): den franske revolution »führte in schneller Wechselwirkung in Kopenhagen die eiderdänische Partei an die Macht — das bedeutete die Inkorporation Schleswigs in Dänemark — und in Schleswig-Holstein zur Bildung einer Provisorischen Regierung. . .«. Man kan i øvrigt ikke hævde, at dannelsen af martsministeriet i sig selv betød »Slesvigs inkorporation«, og heller ikke forekommer det mig helt korrekt at betegne denne begivenhed som »revolutionen i København« (s. 159).

En ukritisk godtagen af slesvig-holstenske partipåstande finder man ved skildringen af stændervalgene i december 1860 (s. 268 ff.)¹.

¹ I min afhandling i H. T. 9. r. III, 342 har jeg med »Dagbladet« som kilde anført navnet på den i 8. landvalgsdistrikt valgte suppleant som Sønne Arfsteen fra Alkersum. Han hed imidlertid, som J. J. rigtigt skriver s. 272 Arfst Jürgen Arfsten.

De danske valgsejre her skyldes efter J. J., der citerer et par slesvig-holstenske stridsskrifter fra 1861 og 1863, partisk affattede valglister, manipulation af valgtiderne, trusler, lofter, bestikkelser! -- Når J. J. lader sin bog slutte med den udtalelse, at i 1864 »wurde die Trennung von Dänemark von allen(!) als Befreiung empfunden«, svarer det -- lykkeligvis for bogens karakter! — ikke til dennes indhold.

Det er trist at måtte konstatere, hvilken magt den slesvig-holstenske terminologi fra de ophidsede tider endnu udøver. Det føles også smerteligt, fordi J. J.s værk bortset herfra ejer så mange fortrin ved behandlingen af det omfattende nye kildestof, som han har inddraget. Her synes han virkelig at have efterlevet maximen »sine ira et odio«, og heldigvis udgør dette langt den største part af bogen. Hans fortrolighed med emnet er stor og hans benyttelse af omfattende dansk og tysk arkivstof og litteratur som sagt omhyggelig.

Det kan alligevel være rimeligt at gøre opmærksom på en del af de forekommende trykfejl eller unøjagtigheder. S. 66, linie f. n. står nur i st.f. neu, og den citerede skrivelse er ikke stilet til amtmanden, men til kancelliet. S. 114 står A. S. Örnsted, s. 196 v. Müthling for Müffling, s. 245 Vommels for Nommels. S. 103 henvises til Orla Lehmanns udtalelse »in der Kasinorede«, men der må sigtes til hans udtalelse 1842 i Skydebanetalen. S. 264 nævnes Tillisch' valg til Frederiksstads stænderdeputeret i 1853, og det forklares ved, at »seine Wähler mochten davon eher eine grosszügige staatliche Unterstützung für ihre beim schleswig-holsteinischen Sturm so schwer beschädigte Stadt erhoffen«. Tillisch var imidlertid på det tidspunkt ikke minister, og Frederiksstad havde i den foregående tid allerede opnået betydelige understøttelser, bl.a. fik den ved kgl. resolution 7. jan. 1853 bevilget skattefrihed på 10 år. Valget var ikke en beregning, men udslag af taknemlighed. Om en sådan vidner også den af mig i »Sydslesvig gennem Tiderne« I (1946), 395 gengivne takkeskrivelse 18. juni 1851 fra Frederiksstad til Tillisch. »Das neu vorgeschriebene Kirchengebet« (s. 245) må være den gamle kirkebøn, før den provisoriske regering ændrede den! De slesvigske embedsmænds erklæring 30. aug. 1849 over for bestyrelseskommissionen kaldes »sehr diplomatisch abgefasst« (s. 183), men de herpå til bevis anførte udtryk er hentede fra statholderskabets proklamation af 23. august, hvorved det ophidsede til modstand mod kommissionen. Er der noget »diplomatisk« i erklæringen, må det altså »godskrives« statholderskabet.

Der kan formodentlig findes en del flere unøjagtigheder. Jeg

vil dog gentage, at forf.s bog indeholder en fylde af værdifulde oplysninger om politiske stemninger i Nordfrisland i nævnte så betydningsfulde tidsrum. Enhver, der sysler med Nordfrislands historie, gør vel i at stifte bekendtskab med dr. Johannes Jensens bog.

Holger Hjelholt.

Niels J. Andersen: Studier over hovedprincipperne i den islamiske handelsret. Kbh. 1961. 125 sider.

Siden islamforskningen i 1890'erne virkelig indså rækkevidden af de gradvise forskydninger, der havde fundet sted i den muhammedanske overlevering — den retlige og teologiske såvel som den historiske — i den klassiske periode af religiøse og politiske grunde, har traditionsdannelsen stadig været genstand for livlig debat. Man har imidlertid fortrinsvis hæftet sig ved den formelle side af denne proces og i hvert fald for retslærens vedkommende forholdsvis sjældent forsøgt at trænge bagom det billede af tilstanden, som juristerne siden det 8. århundredes slutning har givet, til undersøgelser af de virkelig gældende retssædvaner i Islams ældste periode. Den her foreliggende undersøgelse tager derimod bevidst sigte på at skildre handelssædvaner og handelsregler, som de formede sig i praksis i Hiġāz med Mekka som centrum i Islams ældste tid. Forfatteren sætter sig som mål at skyde den statiske og vel ofte fiktive iklædning, juristerne gav de gamle retssædvaner til side, og allerede af denne grund påkalder bogen på forhånd betydelig interesse også fra historisk side. Det vil derfor også være naturligt, at denne anmeldelse fortrinsvis beskæftiger sig med denne side af dr. Andersens undersøgelser.

I

Med udgangspunkt i en kort diskussion af, om den islamiske ret er en »virkelig ret« (s. 34 ff.) giver forfatteren i hovedkapitlerne II—IV en dybtgående analyse af aš-Šāfi'īs (d. 820) — den islamiske retslæres betydeligste systematiker — redegørelse for handelsrettens hovedregler. Det mest karakteristiske ved dette systematiseringsforsøg er, at aš-Šāfi'ī her drager i felten for at forene sunde handelsprincipper med Islams etiske grundidéer, som han fandt den i koranen og profettraditionen. Šāfi'ī bevæger sig naturligvis her på et moralsk ømfindtligt område, som i hans egen tid synes at have været genstand for hidsige, akademiske diskus-